

e-ISSN: 1694-867X
№2(3)/2023, 55-61

УДК: 94:39(575.2)

DOI: [10.52754/1694867X_2023_2\(3\)_8](https://doi.org/10.52754/1694867X_2023_2(3)_8)

КВАЛИФИКАЦИЯЛЫК ИШТИ ЖАЗУУНУН МЕТОДОЛОГИЯСЫ
МЕТОДОЛОГИЯ НАПИСАНИЯ КВАЛИФИКАЦИОННОЙ РАБОТЫ
METHODOLOGY FOR WRITING A QUALIFICATION PAPER

Кожобеков Муратбек Чалакеевич
Кожобеков Муратбек Чалакеевич
Kozhobekov Muratbek Chalakeevich

Проф., др., Кыргыз-Түрк “Манас” университети
Проф., др., Кыргызско-Турецкий университет “Манас”
Prof.Dr., Kyrgyz-Turkish Manas University
muratbek.kojobekov@manas.edu.kg

КВАЛИФИКАЦИЯЛЫК ИШТИ ЖАЗУУ МЕТОДОЛОГИЯСЫ

Аннотация

Студенттин адистиги боюнча изилдеп аткан проблемасы «Квалификациялык иш» деп аталып, ал 60тан 100 чамалуу барак көлөмүндө жазылат. Жогорку окуу жайларда калыптанган салтка ылайык, квалификациялык иш жогорку билим дипломуна жолдомо катары каралат. Квалификациялык иштин жазылыш методу менен студенттин темага жасаган мамилесине карап, аларды изилдөө багытындагы жана көчүрмө түрүндөгү, деп экиге бөлүп карасак болот. Биринчи багыттагы квалификациялык иштин аталышы көрсөтүп тургандай, студент коюлган проблеманы түшүнүп, анын маанисин ачыш үчүн арбын убакыт коротуп, терең изилдөө жүргүзгөнгө аракет жасайт. Компилятивдик квалификациялык иште, студент тек гана тема боюнча белгилүү болгон илимий адабияттардын басымдуу бөлүгү менен таанышып, аларда айтылган проблемаларды окуп, үйрөнгөнүн ырааттуулук менен кагаз бетине түшүрүүгө жетишет.

Ачкыч сөздөр: методология, метод, студент, квалификациялык иш, проблема, тема, адабият, проблема.

МЕТОДОЛОГИЯ НАПИСАНИЯ КВАЛИФИКАЦИОННОЙ РАБОТЫ

Аннотация

Выпускная квалификационная работа студента по специальности, называется «Квалификационная работа» и пишется она примерно на 60-100 страницах. По сложившейся традиции в высших учебных заведениях, Квалификационная работа рассматривается как знак на диплом о высшем образовании. В зависимости от способа написания дипломных работ и подхода студента к теме их можно разделить на исследовательские и компилятивные. Как указывает название дипломной работы первого направления, студент пытается понять проблему, тратит много времени и проводит глубокие исследования, чтобы раскрыть ее смысл. В компилятивной дипломной работе студент знакомится с большей частью известной только по теме научной литературы и вникая на суть проблемы по теме старается самостоятельно провести исследовательскую работу.

Ключевые слова: методика, метод, студент, диссертация, проблема, тема, литература, проблема.

METHODOLOGY FOR WRITING A QUALIFICATION PAPER

Abstract

The student's final qualifying work in the specialty is called "Thesis" and it is approximately 60-100 pages long. According to the established tradition in higher educational institutions, the thesis is considered as a sign of a diploma of higher education. Depending on the method of writing theses and the student's approach to the topic, they can be divided into research and compilation. As the title of the first degree thesis indicates, the student tries to understand the problem, spends a lot of time and conducts in-depth research to uncover its meaning. In a compilation thesis, the student gets acquainted with most of the scientific literature known only on the topic and, delving into the essence of the problem on the topic, tries to independently conduct research work.

Keywords: methodology, method, student, dissertation, problem, topic, literature, problem.

Киришүү

Студент башынан эле изилдөө же компилятивдик багыттагы ишти аткараарын мерчемдеп алганы оң. Изилдөө багытындагы иш узак убакытты жана кыйла ой жүгүртүү аракетин талап кылат. Эгер, аткаруучу компилятивдик ишке да чыгармачыл мамиле жасаса, анда ага деле узак мөөнөт жана көп эмгек сарпталышы мүмкүн.

Квалификациялык иштин акыбети кайтып, келечектеги кесипке кызмат кылышы үчүн кийин тереңдетилип изилдене турган болочоктуу теманын тандалып алынышы оң. Эгер, дипломдук тема «Орто кылымдагы Чүй өрөөнүндөгү шаарлар жана алардын соода, маданий алакалык маанисине» арналса, ал илимий кызматкерлик үчүн эле керек болбостон, болочок адиске карата кайсыдыр бир туризм боюнча агенттиктин директорунун кызыгуусун пайда кылаары шексиз. Себеп дегенде, квалификациялык ишти жазыш үчүн ал - а) теманын так аталышын аныктайт; б) суроонун тарыхы боюнча материал топтойт; в) материалды системалаштырат; г) чогултулган материалды түшүнүү аракетин жасайт; д) материалды калыпка келтирет; ж) ишти окуй турган окуурмандардын жазылган эмгекти түшүнүшү үчүн сабаттуу, түшүнүктүү тилде жазганга аракеттенет.

Ошондуктан, квалификациялык ишти жазуу акылгөйлүк жана ыраттуу эмгекти талап кылат. Студент окуган китептерден илимий эмгектин жазылыш методу, илилдөө жүргүзүү методу жана анализдөө жолдору менен таанышат. Сабаттуу жана илимий тилде үлгүлүү текст курганга үйрөнөт. Керектүү китептерди издөө жолу менен таанышып, илимий эмгектерге шилтеме жасоо, кайчылаш пикирлердин чыгыш себебин билгенге жарап, илимий багаж топтойт. Илимий китептер менен макаларды арбын окуган сайын, проблеманы жетик түшүнүү менен бирге, толгон-токой фактыларды эске тутуу зарылчылыгы келип чыгат. Демек, квалификациялык ишти жазуу бир жагынан эске тутуу жөндөмүн арттырууга өбөлгө берет.

Болочок адистин туура кесиптик багыт алышында квалификациялык иштин темасынын оң тандалып алынышы маанилүү роль ойнойт. Ал үчүн төмөнкүдөй талартар сакталаышы оңдуу:

- 1) Тема студенттин даярдыгына жана кызыкчылыгына жараша сунуш кылынат.
- 2) Теманы изилдеш үчүн конкреттүү студенттин интеллектуалдык жана билим багажы төп келиши керек.
- 3) Проблема үчүн керектүү материалдар китепкана, архивдерден табылгыдай болушу зарыл.
- 4) Теманы изилдөө үчүн тандалып алынган методология, студенттин даярдыгына жараша сунуш кылынат.

Квалификациялык иш жазуу жөнүндө маселе чыкканда, адатта студент «Хазар каганатынын тарыхы» (Новосельцев, 1990) сыяктуу көлөмдүү теманы тандап алууну ойлойт. Албетте, мындай мамиле башынан зыяндуу экендигин эскерте кетүү зарыл. Белгилүү болгондой Хазар каганатынын тарыхы боюнча монографиялык эмгектер жарык көрүп, нечендеген илимий изилдөөлөр жүргүзүлгөн. Жогорку окуу жайын жаңыдан бүтүрүүгө белсенип, бирок али илимий даярдыгы аз студент үчүн мындай масштабдуу проблеманы изилдөө мүмкүн эмес. Ал проблеманы түшүнүп, ишти жазууга киришкенге чейин эле арбын материалга көмүлүп, ой учугун уламак түгүл, адабияттарды тизмелегенге жетишпей калат.

Тема канчалык чакан, конкреттүү проблемага арналса, аны изилдөө ошончолук кызыктуу жана ырахат ыроологудай түйшүк жаратат. Мисалы, изилдөө методу менен жаңыдан тааныша баштаган студент үчүн «Орто кылымдагы кыргыздардын жоо куралдары» деген теманы тандап алганга караганда, ушул эле мезгил боюнча «Кыргыздардын жаа жебелери» аттуу темада изилдөө жүргүзгөн кыйла келечектүү. Акыркы теманын айрыкча чакан проблемага арналганына карабастан, кыргыздардын жаа жебелерин (Худяков, 1980) башка калктардын согуштук арсеналындагы аналогиялык жебелери менен салыштыруу, алардын-жасалыш методу, өзгөчөлүгү, баллистика жана жебени жасаш үчүн пайдаланылган темирдин сапаты сыяктуу кызыктуу маселелер козголот. Темирдин сапаты менен устанын жаа жебесин узанууда колдонулган устачылык чеберчилиги, кыргыз өлкөсүндөгү темир иштетүү жана кол өнөрчүлүк тармагын изилдөө зарылчылыгын жаратпай койбойт. Квалификациялык ишти аткаруучу жаа жебелеринин түрлөрүн иликтөө менен алардын колдонулуш зарылчылыгын жана баалистика маселесин өздөштүрөт. Андан кийин согуш тактикасында кайсыл жебе, кандай учурда колдонулган деген суроого жооп издейт. Ошентип, көрсөтүлгөн проблема өз ордун тапкандан кийин, буга чейин монографиялык деңгээлде эмгек жазылган биринчи темага караганда, жаңы жана оригиналдуу квалификациялык иш жарык көрөт.

Демек, дипломдук тема канчалык конкреттүү проблемага арналса, иш ошончолук ыкчам жылып, ийгилиги да баалуу болот!

Мындан сырткары, студент үчүн чакан тематандап алуунун практикалык мааниси да бар. Тема канчалык кенен жана изилдениш тармагынын кенендигине жараша, ага кызыккан адамдардын саны да көп экендигин эстен чыгарбоо зарыл. Кызыккан адамдардын санына жараша суроолор да арбын берилип, аткаруучунун проблеманы канчалык даражада өздөштүргөндүгүн билгиси келген адистер көбөйөт.

Тарыхчы студентти адистикке багыттап, кесиптик тажрыйба топтоодо өз алдынча жазуу ишти аткаруу маанилүү роль ойнойт. Чакан чыгарма болсо да аны жаратыш үчүн студент белгилүү бир тарыхый доорду үйрөнүп, өздөштүрүш максатында материал менен терең таанышып, өз алдынча китеп менен иштөө, илимий кызыкчылыгын аныктоо, келечекте профессионалдык өсүшүн шарттай турган жолдомо алууга жетишет.

Квалификациялык иш адисти даярдоонун соңку этабы. Аны аткарууда окуу убагында алынган билим, топтолгон тажрыйба толугу менен колдонулат. Диплом жазуучу илимий иликтөө тармагынын предмети боюнча талдоо жүргүзүп, окуу-изилдөө ишинин жыйынтыгын туура аткара билиши зарыл.

Студентти мындай адистик ишке багыттоодо окутуучунун жолдомо көрсөтүүчү милдети чоң. Ал, өз мезгилинде илимий иштин темасын тактап, андан кийин студентке эмгектенүү методу жолун үйрөтүшү зарыл. Илимий жетекчи тарабынан тынымсыз жардам көрсөтүлбөй, көзөмөлдөө жүргүзбөсө жана негиздүү илимий сунуш жасалбаса, анда студенттин тыянактуу эмгек жаратышы күмөн. Мындан биз студенттик илимий иштин үзүрлүү аткарылышы үчүн окутуучунун жетекчилик милдетинин канчалык маанилүү экендигин байкаса болот.

Студент тандап алган илимий эмгекти аткаруу иши жалпы жонунан алты этаптан турат:

- теманы аныктоо,
- теманын проблемасы менен таанышуу,
- план түзүү,
- колдо бар тарыхый материалдарды сөздөштүрүп салыштырма анализин жүргүзүү,
- эмгекти жазуу.

Материалдар жана теманы жазуу методдору

Жыйынтыктоочу иштин темасы алынчу адистикке шайкеш болуп жана илимий, практикалык жактан актуалдуу келип кафедралардын илимий багытына туура келиши зарыл.

Курстук иштикиндей эле дипломдук чыгарманын темасын тактоодо студент тарабынан ыкчам аракет талап кылынат. Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин тарых бөлүмүндө акыркы мөөнөт деп 15-октябрь күнү белгиленген. Иштин темасын белгилөө үчүн 1 айлык мөөнөт жетишээрлик болгону менен бул багыттагы изденүү иши 1-курстан баштап жүргүзүлгөнү оң. Окутуучу ар бир студенттин даярдык, билим деңгээлин тактаган соң чыгармачылык багыт аныкталат.

Квалификациялык иштин темасын тандап алууну жеңилдеттиш үчүн кафедрада сунуш кылынчу темалардын тизмеси болушу керек.

Теманы толук аныктоо студент менен илимий жетекчинин көзмө-көз жолугуушусунда жүргүзүлөт. Мында окутуучунун милдети бир теманы кош көңүл сунуш кылуу же студент тандаган теманы формалдуу түрдө бекитүү менен чектелбеши керек. Теманы толук бекитиш үчүн окутуучу өз окуучусунун кызыкчылыгын демек анын тарыхтагы – саясат, экономика же маданият жана кайсыл доорго айрыкча кызыга тургандыгын, даярдык-идирегин билиши абзел. Мындан тышкары окутуучу студенттин жалпы тарыхый, маданий интеллектуалдык багажын баамдап, теманын материалдык жабдылышын эске алган күндө барып чыгармачыл иш жеңил жүргүзүлөт.

Эгер студент сунуш кылынган проблемалардын тизмесинен тышкары темага кызыкса, анда окутуучу анын пикирине көңүл буруп кылдат мамиле жасаганы оң. Бирок бул окутуучу студенттин сунушуна муюп, аны кабыл алыш керек дегендикке жатпайт. Айталы, Кыргызстандын тарыхы боюнча мурда сынактан өткөн «Кыргыз каганатындагы коомдук-экономикалык мамилелерден» тышкары Кыргыз мамлекетинин маданияты, саясий тарыхы боюнча кошумча темалар сунуш кылынышы мүмкүн. Эгер студент Түрк каганатынын тарыхы деген жалпы теманы же Уйгур каганатындагы диний синкретизмди изилдөөнү сунуш кылса, илимий жетекчи дипломникти мындай жаңылыш жолдон оң жолго салышы керек. Биринчиден, Түрк каганатынын тарыхына арналган илимий эмгектер арбын. Мындай кеңири теманы жазуу мурда жарык көргөн эмгектерди кайталоо менен чектелип, студенттин илимий көз карашынын калыптанышына салым кошпойт. Экинчиден, окутуучу студент тандап алган теманын оордугун же материалдык жабдылышы жетишсиз экендигин түшүндүрүшү зарыл. Ошондуктан жаңы тема ошол тарыхый доор чегиндеги маселеге байланыштуу бекитилсе, окуучунун да талабы канагатталып, иш жеңилдейт. Ал үчүн квалификациялык иш мурдагы курстук теманын негизинде түптөлүп, улам жаңы проблема менен жаңыланып турганы оң.

Жыйынтыктар жана талкуу

Студент теманы тандагандан кийин убакытты текке кетирбестен, эң жакшысы биринчи ай арасында темага байланыштуу суроолордун топтому менен таанышышы зарыл. Алар - жогорку окуу жайы үчүн жазылган жакшы окуу китебиндеги тарыхый доорго тийиштүү бапты окуп чыгуу жана бул мезгилге ылайык топтолгон хрестоматиялык материал менен таанышуу; библиографияны окуп, керектүү эмгек жана жазма булак, жаңы жарык көргөн адабияттарды тизмелеп, атайын картотека жазуу; акырында, темага байланыштуу эмгекти (керектүү бап, параграфтарды), сейрек кездешчү монографияларды кенен конспектилөө.

Мисалы, «Кыргыз каганатынын тышкы саясаты» деген теманы жазыш үчүн төмөнкүдөй план түзүп иштесе болот:

1. Колдо бар окуу китептердин тийиштүү баптарын окуп чыгуу – «История Киргизской ССР» т.1. – Фрунзе, 1984 (IV бап); Осмонов С., Асанканов А. «Кыргызстан тарыхы (Эң байыркы доордон азыркы мезгилге чейин)» - Б., 2001 (1 бөлүм, § 5-6); «Кыргыз Республикасынын тарыхы». – Б., 2000 (Экинчи бөлүм, § 12, 14); мындан тышкаары хрестоматиялык эмгектер менен таанышуу: «Кыргызы: Источники, история, этнография». – Б., 1996; «Источниковедение Кыргызстана (с древности до XIX в.). – Б., 1996.

Квалификациялык ишти жазыш үчүн атайын жазылган энциклопедиялык сөздүктөрдү колдоно билүү зарыл. Алсак; «Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрона» (полутом 1-82, Спб., 1890-1907), «Большая советская энциклопедия» (изд. 3-е, т. 1-30. – М., 1969-1978), «Советская историческая энциклопедия» (т. 1-16. – М., 1961-1976), «Кыргыз ССР энциклопедиясы», «Народы и религии мира». – М., 1998 ж.б.

2. Квалификациялык ишке тийиштүү библиографияны издеп, тема боюнча картотека түзүү. Ал шарттуу түрдө «История Киргизской ССР» монографиясынын 1-томундагы колдонулган адабияттар негизинде жүргүзүлгөнү оң. Жогоруда тандалган тема боюнча адабияттарды, атайын жазылган изилдөө иштерди, илимий макалаларды Амитин-Шапиронун «Аннотированный указатель литературы по истории археологии и этнографии Киргизии» (1750-1917) – Фрунзе, 1958 деген кылдат иштелип чыккан эмгегине таянып тапса болот. Мында студент башынан эле картотека түзүү эрежесин өздөштүрүшү керек. Ал адабият, макалаларды туш келди, көрүнгөн барак же дептерге жаза бербей, башынан талап коюлган тартипке ылайык ирээттүү иштегенди үйрөнүшү зарыл. Мисалга, Караев О.К. История Караханидского каганата (X – начало XIII вв.). – Фрунзе: Илим, 1983. – 302с.

3. Дипломдук темага байланыштуу эмгектердин керектүү бөлүктөрүн конспектилөө. Алсак, Бутанаев В.Я., Худяков Ю.С. История енисейских кыргызов. – Абакан, 2000 аттуу китептин II бөлүгүндөгү 1-4 параграфтарды дыкат конспектилөө зарыл.

Корутунду

Жыйынтыктап айтканда квалификациялык ишти аткарууда акыркы этаптын мааниси зор. Теманы терең өздөштүрүш үчүн акыркы изилдөө менен терең таанышкан оң. Анткени бизге замандаш окумуштуу мурдагы изилдөөлөрдү эске алып, жаңы көз карашты сунуш кылат. Мындай эмгектин тарыхнаама бөлүгүндө буга чейин айтылган ой-пикирлердин өңүрү ачылып, жаңылыш жагы көрсөтүлөт. Илимий көз караштарды өздөштүргөн соң окуучуунун проблема боюнча түшүнүгү турукташып, туташ изилдөө жүргүзүүгө кудурет жаралат. Илимий жетекчинин милдети тандалып алынган тема боюнча жазылган мыкты изилдөөнү сунуш кылып, оң жолго багыт берүүдө турат. Мында жалаң эле тарыхнаамалык багыттоо менен эле чектелип калбай, илимий жетекчи ага 200 жылдан ашык тарыхнаамалык базасы топтолгон кыргызтаануу илиминде мурдагы изилдөөлөргө таянбай туруп өз алдынча иликтөө жүргүзүү мүмкүн эместигин ачык түшүндүрүшү керек. Ошондо барып жаңыдан илимий табити түптөлүп аткан окуучу үчүн мурда топтолгон тажрыйбанын туура колдонуу, илимий пикирди урматтоо сыяктуу изилдөөчүлүк көз караш калыптанат.

Адабияттар

1. Амитин-Шапиро З. Л. Аннотированный указатель литературы по истории археологии и этнографии Киргизии» (1750-1917) – Фрунзе, 1958. – 349 б.
2. Бутанаев В.Я., Худяков Ю.С. История енисейских кыргызов. – Абакан, 2000. – 272 б.
3. Источниковедение Кыргызстана (с древности до XIX в.). – Бишкек, 1996. – 505 б.
4. Караев О.К. История Караханидского каганата (X – начало XIII вв.). – Фрунзе, 1983. – 302 б.
5. Кыргызы: Источники, история, этнография». – Б., 1996. – 526 б.
6. Народы и религии мира. – М., 1998. – 928 б.
7. Новосельцев А.П. Хазарское государство и его роль в истории Восточной Европы и Кавказа. – Москва, 1990. – 264 б.
8. Худяков Ю. С. Вооружение енисейских кыргызов VI-XII вв. // Новосибирск: 1980. – 268 б.